

Sygn. akt: I ACa 1397/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 maja 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Anna Beniak (spr.)
Sędziowie:	SA Alicja Myszkowska SA Wiesława Kuberska
Protokolant:	stażysta Agata Józwiak

po rozpoznaniu w dniu 7 maja 2014 r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **T. S. (1) i T. S. (2)**

przeciwko **K. R. i M. M. (1)**

o zachowek

na skutek apelacji pozwanych

od wyroku Sądu Okręgowego w Kaliszu

z dnia 10 września 2013 r. sygn. akt I C 1631/11

I. zmienia zaskarżony wyrok w punktach I.1. i II.1. w ten tylko sposób że:

A. w punkcie I.1. uchyla obowiązek zapłaty przez pozwane K. R. i M. M. (1) na rzecz powoda T. S. (1) odsetek ustawowych od zasądzonych kwot po 24.457 (dwadzieścia cztery tysiące czterysta pięćdziesiąt siedem) zł za okres od dnia 21 maja 2011 roku do dnia 10 września 2013 roku;

B. w punkcie II. l. określa termin płatności odsetek do dnia 10 września 2013 roku do dnia zapłaty;

II. oddala apelację w pozostałej części;

III. zasądza od powoda T. S. (1) na rzecz pozwanej K. R. i M. M. (1) kwoty po 165 (sto sześćdziesiąt pięć) zł tytułem kosztów zwrotu kosztów procesu w postępowaniu apelacyjnym;

IV. znosi wzajemnie koszty postępowania apelacyjnego między pozwanymi a powódką T. S. (2).

I ACa 1397/13

UZASADNIENIE

T. S. (1) i T. S. (2) wystąpili przeciwko K. R. i M. M. (1) z żądaniami zapłaty zachowku w kwotach po 93.457 zł na rzecz każdego z nich. Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Kaliszu:

I. w sprawie z powództwa T. S. (1) przeciwko K. R. i M. M. (1):

1. zasądził od pozwanych K. R. i M. M. (1) na rzecz powoda T. S. (1) kwoty po 24.457 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 maja 2011 r. do dnia 10 września 2013 r., a termin spełnienia tych świadczeń odroczył na okres 6 miesięcy liczony od daty prawomocności wyroku z ustawowymi odsetkami po upływie tego okresu w przypadku uchybienia wskazanemu terminowi płatności;
2. oddalił powództwo w pozostałym zakresie;
3. zasądził od pozwanych K. R. i M. M. (1) na rzecz powoda T. S. (1) kwoty po 1.565 zł tytułem zwrotu kosztów sądowych;
4. zniósł wzajemnie koszty zastępstwa procesowego stron.

II. w sprawie z powództwa T. S. (2) przeciwko K. R. i M. M. (1):

1. zasądził od pozwanych K. R. i M. M. (1) na rzecz powódki T. S. (2) kwoty po 24.457 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 maja 2011 r.
2. oddalił powództwo w pozostałym zakresie;
3. zasądził od pozwanych K. R. i M. M. (1) na rzecz powódki T. S. (2) kwoty po 350 zł tytułem zwrotu kosztów sądowych ;
4. zniósł wzajemnie koszty zastępstwa procesowego stron.
5. nakazał pobrać od pozwanych M. M. (1) i K. R. na rzecz Skarbu Państwa - Sadu Okręgowego w Kaliszu kwoty po 1.215 zł tytułem opłaty sądowej od uwzględnionej części powództwa.
6. nie obciążył powódki nieuiszczonymi kosztami sądowymi w części oddalającej powództwo.

Ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego zostały w całości podzielone i przyjęte przez Sąd Apelacyjny za własne. Wynika z nich, że powódka T. S. (2) zawarła związek małżeński z W. S. (1) w dniu 8 lutego 1975 roku. Małżonkowie nie zawierali umów majątkowych, a separacja prawna w ich związku nie była orzekana. Z małżeństwa tego pochodzi jedno dziecko - powód T. S. (1) urodzony (...). Małżonkowie wybudowali dom jednorodzinny położony w J. przy ul. (...) na działce nr (...), zapisanej w księdze wieczystej (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie. W 1991 r. powódka rozpoczęła działalność gospodarczą prowadząc sklep z artykułami tekstylnymi. W 1995 r. W. S. (1) przeszedł poważny zawał serca i musiał zrezygnować z pracy zawodowej. Od tego czasu powódka utrzymywała rodzinę ze swoich dochodów, ponieważ świadczenie rentowe, które otrzymywał W. S. (1) wystarczało jedynie na jego potrzeby. Z czasem więzy między małżonkami zaczęły słabnąć.

W 1999 r. W. S. (1) poznał M. D. (1), która po rozwodzie samotnie wychowywała dwie córki K. i M.. Znajomość z czasem stała się bliższa. W maju 2000 r. W. S. (1) spowodował w Ł. wypadek drogowy, którego uczestnikiem była M. D. (1). Wtedy powódka dowiedziała się o związku pozamałżeńskim męża, co było dodatkową przyczyną konfliktów. W

czasie awantur W. S. (1) znajdujący się pod wpływem alkoholu był agresywny wobec żony, używał przemocy fizycznej i psychicznej.

W czasie konfliktu małżonków po stronie powódki opowiedział się powód i jej teściowa Ł. S.. Podczas jednej z awantur W. S. (1) złamał swojej matce rękę, gdy stanęła w obronie synowej i wnuka. Z tego powodu Ł. S. w swoim testamencie notarialnym z dnia 19 grudnia 2000 r. wydziedziczyła syna W. S. (1). W czasie nasilenia konfliktu małżeńskiego W. S. (1) zniszczył synowi samochód zaparkowany pod domem. Jeszcze w 2000 r. W. S. (1) wyprowadził się z domu przy ul. (...) i początkowo mieszkał u swojej ciotki, potem u brata W. S. (2), a ostatecznie zamieszkał z M. D. (1) i pozwanymi.

Powódka spłacała długi męża w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym na wniosek wierzyciela (...) S.A. Na poczet tego zadłużenia komornik sądowy dokonał zajęcia ruchomości w domu małżonków przy ul. (...). W tym okresie W. S. (1) posiadał również zadłużenie w kwocie 8.000 zł z tytułu kredytu konsumenckiego zaciągniętego w banku (...).

Wyrokiem Sądu Rejonowego w Jarocinie z dnia 28 września 2001 r. w sprawie II K 342/00 W. S. (1) został uznany winnym tego, iż w okresie od maja 2000 r. do listopada 2000 r. w J. woj. (...) znęcał się fizycznie i psychicznie nad żoną T. S. (2), w ten sposób że będąc w stanie po spożyciu alkoholu wszczynał awantury domowe, w trakcie których używał pod jej adresem słów wulgarnych, obelżywych, groził pozbawieniem życia, kilkakrotnie ją pobił a ostatnio w dniu 18 sierpnia 2000 r. powodując u niej siniaki na obu ramionach i udach. tj. występku z art. 207 § 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. i za powyższe został skazany na karę 10 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono na okres próby 2 lat. Wyrokiem z 21 lutego 2002 r. Sąd Okręgowy w Kaliszu w sprawie IV Ka 604/01 utrzymał zaskarżony wyrok w mocy.

Wyrokiem Sądu Rejonowego w Jarocinie z dnia 30 listopada 2001 r. W. S. (1) został uznany za winnego tego, iż w dniu 22 kwietnia 2001 r. około godz. 20.00 w J. na ul. (...) uszkodził samochód M. (...) nr rej. (...) w ten sposób, że zbił tylną prawą lampę, wgniół lewy tylny błotnik, porysował tylne drzwi oraz usiłował zapalić zapalniczką przewody paliwowe samochodu powodując straty w kwocie 1.993.00 zł na szkodę T. S. (1), tj. występku z art. 288 § 1 k.k., a także tego samego dnia około godz. 21:10 w J. na ul. (...) znajdując się w stanie nietrzeźwości - 1,68 promila alkoholu - kierował samochodem marki M. (...) nr rej. (...). tj. występku z art. 178a §1 k.k. i za powyższe został skazany na karę łączną 10 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono na okres próby 3 lat i w tym czasie został oddany pod dozór kuratora.

Po zakończeniu postępowań sądowych W. S. (1) zmienił zachowanie wobec powodów, uspokoił się i miał z nimi sporadyczny kontakt, ponieważ mieszkał już z M. D. (1) i pozwanymi.

Po zamieszkaniu z M. D. (1) i pozwanymi W. S. (1) początkowo nie pracował. Pomagał w wychowywaniu pozwanych, a w szczególności pozwanej M. M. (1), która miała wówczas 10 lat. Po zakończeniu okresu obowiązywania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych W. S. (1) wrócił do pracy jako kierowca i swoje dochody przeznaczał na potrzeby nowego związku. Mimo braku sformalizowania związku tworzył z M. D. (1) i jej córkami kochającą się rodzinę, w której wszyscy się szanowali, dbali o siebie wzajemnie i w której nie było przemocy, ani konfliktów. W tym czasie W. S. (1) nie nadużywał alkoholu i nie przejawiał agresji wobec otoczenia. Został akceptowany przez członków rodziny M. D. (1), chociaż nie był obecny na ślubie pozwanej K. R..

W. S. (1) zwierając się domownikom źle wspominał swój związek z powódka. Próbował pogodzić się z synem, ale powód nie chciał odnowić relacji z ojcem. Natomiast z czasem W. S. (1) wznowił kontakty ze swoją matką, chociaż nie akceptowała jego związku pozamałżeńskiego.

W czasie związku z M. D. (1) spadkodawca kupił w K. za cenę 42.000 zł działkę rekreacyjną oznaczoną numerem geodezyjnym (...) o pow. 0.05.00 ha. zapisaną w księdze wieczystej (...) Sądu Rejonowego w Słupcy. Na zakup tej działki W. S. (1) zaciągnął pożyczkę w (...) Banku S.A. Działka ta wymagała istotnych nakładów. Staraniem spadkodawcy nieruchomości została ogrodzona, przeprowadzono na niej drenaż gruntu, posadzono ozdobne krzewy. Ponadto na działce została postawiona przyczepa campingowa typu domek norweski, którą kupił mąż pozwanej K. R..

W. S. (1) kupił samochód osobowy marki P. (...) rok produkcji 2003 r. zarejestrowany pod nr rej. (...). a także w dniu 1 września 2008 r. kupił na terenie Niemiec samochód osobowy marki O. (...) rok produkcji 1997 zarejestrowany w dniu 18 września 2008 r. pod nr rej. (...), którego współwłaścicielem została M. D. (1).

Na początku separacji faktycznej powódka chciała podzielić majątek dorobkowy małżonków, ale dopiero około 2005 r. sędziwnie wyłączyli wspólność ustawową małżeńską. Mimo upływu lat zarówno powódka jak i W. S. (1) nie wystąpili do sadu o rozwiązanie ich małżeństwa przez rozwód.

W. S. (1) zmarł w dniu 9 marca 2010 r. w S.. Pozostawił testament notarialny z dnia 2 kwietnia 2008 r. sporządzony przed Notariuszem B. B. w Kancelarii Notarialnej w J., w którym do całości spadku powołał po połowie K. R. i M. D. (2), która po zawarciu związku małżeńskiego w dniu 2 października 2010 r. zmieniła nazwisko na M.. Pozwane wraz z matką zorganizowały pogrzeb W. S. (1) i przeprowadziły wszystkie sprawy z nim związane.

Postanowieniem z dnia 14 marca 2011 r. Sąd Rejonowy w Jarocinie w sprawie o sygn. akt I Ns 143/10 stwierdził, że spadek po W. S. (1) zmarłym dnia 9 marca 2010 r. ostatnio stale zamieszkałym w J. na podstawie testamentu notarialnego z dnia 2 kwietnia 2008 r. sporządzonego przed Notariuszem B. B. nabyły pozwane K. R. i M. M. (1) każda z nich w 1/2 części.

Po śmierci W. S. (1) samochód osobowy marki O. (...) o nr rej. (...) został sprzedany, a samochód osobowy marki P. (...) o nr rej. (...) został przerejestrowany na pozwaną K. R. i jej męża R. R..

Pismami z dnia 18 kwietnia 2011 r. powodowie wezwali pozwane do zapłaty na ich rzecz kwoty po 93.457 zł tytułem zachowku po W. S. (1) w terminie jednego miesiąca od dnia doręczenia wezwania jednocześnie określając wartość spadku po W. S. (1) na kwotę 373.830 zł. Pisma te zostały doręczone pozwany w dniu 20 kwietnia 2011 r. W odpowiedzi z 18 maja 2011 r. pozwane wskazały, że wartość spadku po W. S. (1) wynosi 283.685 zł, a wartość zachowku należnego powodom wynosi po 70.878 zł i wezwały powodów do rozważenia ugodowego pozasądowego rozwiązania sporu.

Postanowieniem z dnia 12 grudnia 2012 r. Sąd Rejonowy w Jarocinie w sprawie I Ns 406/11 dokonał działu spadku po S. S. (1) i Ł. S. oraz zniesienia współwłasności lokalu nr (...) stanowiącego odrębną nieruchomość położonego w J. przy ul. (...). o pow. 49.95 m², zapisanej w księdze wieczystej (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie wraz z udziałem we współwłasności w ten sposób, że przyznał lokal na wyłączną własność T. S. (1) oraz dokonał działu spadku po S. S. (1) i Ł. S. oraz zniesienia współużytkowania wieczystego gruntu, o pow. 35 m² i współwłasności posadowionego na nim garażu położonego w J. zapisanego w księdze wieczystej KZ I (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie w ten sposób, że przyznał wyżej opisane prawa na wyłączną własność T. S. (1).

Tytułem spłaty udziałów Sąd zasądził od T. S. (1) na rzecz M. M. (1) i K. R. po 11.283 zł płatne w terminie 3 miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami w razie zwłoki w płatności. Od tego postanowienia złożył apelację powód domagając się rozłożenia na raty spłaty na rzecz pozwanych na okres 3 lat w równych rocznych wysokościach.

Postanowieniem z dnia 12 grudnia 2012 r. Sąd Rejonowy w Jarocinie w sprawie o sygn. akt I Ns 407/11 dokonał zniesienia współwłasności nieruchomości położonej w J. przy ul. (...). o pow. 0.05.99 ha (559 m²), zapisanej w księdze wieczystej KZ I (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie w ten sposób, że przyznał nieruchomość na wyłączną własność T. S. (2) i tytułem spłaty udziałów zasądził od T. S. (2) na rzecz M. M. (1) i K. R. po 85.321 zł płatne w terminie 6 miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami w razie zwłoki w płatności. Od tego postanowienia złożyła apelację powódka domagając się rozłożenia na raty spłaty na rzecz pozwanych na okres 5 lat w równych rocznych kwotach.

W dniu otwarcia spadku po W. S. (1) tj. 9 marca 2010 r. w skład spadku po wyżej wymienionym wchodziły:

a) aktywa o łącznej wartości 251.417 zł w tym:

1. udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości położonej w J. przy ul. (...) o obszarze 0.05.99 ha. oznaczona jako działka nr (...). zapisana w księdze wieczystej (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie o wartości 170.650 zł (wartość całej nieruchomości wynosi 341.300 zł.
2. udział wynoszący 1/6 części w lokalu mieszkalnym nr (...) w budynku mieszkalnym wielorodzinnym położonym przy ul. (...) o pow. 49.95 nr stanowiący odrębną nieruchomość, zapisany w księdze wieczystej KZ1 (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie o wartości 20.800 zł (wartość całej nieruchomości lokalowej wynosił 124.800 zł).
3. udział wynoszący 1/6 części w lokalu garażowym położonym w J. przy ul. (...) i ul. (...) na gruncie Skarbu Państwa oddanym w użytkowanie wieczyste, zapisany w księdze wieczystej KZ1 (...) Sądu Rejonowego w Jarocinie o wartości 1.767 zł (wartość całej nieruchomości garażowej wynosił 10.600 zł.
4. nieruchomość o obszarze 0.05.00 ha położona w miejscowości K. gmina O. zapisana w księdze wieczystej KN1 (...) Sądu Rejonowego w Słupcy o wartości 32.000 zł (bez przyczepy campingowej)
5. samochód osobowy marki P. (...) o nr rej. (...) i wartości rynkowej 23.200 zł;
6. udział wynoszący 1/2 części w prawie własności samochodu osobowego marki O. (...) o nr rej. (...) i wartości 3.000 zł (wartość rynkowa całego pojazdu wynosił 6.000 zł
7. oszczędności na koncie osobistym (...) w wysokości 3.553.75 zł;

b) pasywa o łącznej wartości 55.761,94 zł w tym:

1. zobowiązania wobec banku (...) S.A. w wysokości 43.326.10 zł. z tytułu kredytu mieszkaniowego i w wysokości 11.089.99 zł z tytułu kredytu gotówkowego, czyli łącznie 50.862.34 zł;
2. zobowiązania wobec banku (...) S.A. w wysokości 4.899.60 zł z tytułu umowy kredytu.

Czysta wartość spadku po W. S. (1) wyniosła 195.655,06 zł.

Powódka T. S. (3) jako małżonek spadkodawcy i powód T. S. (1) jako zstępny spadkodawcy uprawnieni są do zachowku w wysokości połowy udziału spadkowego, który przysługiwałby każdemu z nich przy dziedziczeniu ustawowym po W. S. (1). W tej sytuacji każdy z nich nabyłby spadek w 1/2. a zatem wysokość zachowku należnego powodom wynosi po 1/4 ich udziału. Oznacza to, że należny każdemu z powodów zachówek wynosi po 48.914 zł (195.655.06 zł x 1/4 = 48.913.76 zł).

Powódka T. S. (2) ma aktualnie 64 lata. mieszka w J. w domu jednorodzinnym pobudowanym wraz ze spadkodawcą. T. S. (2) nie ma nikogo na utrzymaniu. Powódka jest zdolna do pracy, prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu detalicznego wyrobami tekstylnymi w sklepie usytuowanym na nieruchomości stanowiącej jej własność. Jako właściciel kamienicy uzyskuje czynsz od lokatorów pięciu mieszkań w kwotach po 200 - 250 zł miesięcznie za każdy z nich. Łączny dochód powódki wynosi 2.500 zł miesięcznie. Powódka nie ma żadnych oszczędności.

Powód T. S. (1) ma aktualnie 38 lat. Mieszka w J. w lokalu mieszkalnym nr (...) przy ul. (...). Jest kawalerem, nie posiada nikogo na utrzymaniu. Powód jest zdolny do pracy, prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu detalicznego wyrobami tekstylnymi w sklepie, który znajduje się na nieruchomości stanowiącej jego własność. Jako właściciel kamienicy uzyskuje czynsz od lokatorów trzech mieszkań po 200 zł miesięcznie za każde mieszkanie. Łączny dochód powoda wynosi około 2.000 - 3.000 zł miesięcznie. Powód nie ma żadnych oszczędności.

Pozwana K. R. ma aktualnie 31 lat. mieszka wraz z mężem i dwójką małoletnich dzieci w wieku 11 lat i 3.5 roku w miejscowości C.. Pozwana nie pracuje, zajmuje się prowadzeniem domu i sprawuje opiekę nad dziećmi, pozostaje na

utrzymaniu męża, który prowadzi działalność gospodarczą w zakresie usług dekarских i z tego tytułu w zeszłym roku uzyskał dochód w wysokości 140.000 zł w rozliczeniu ryczałtowym.

Pozwana M. M. (3) ma aktualnie 23 lata. mieszka z mężem i 3-letnim dzieckiem oraz matką M. D. (1) w swoim domu rodzinnym w miejscowości M.. Pozwana nie pracuje, zajmuje się prowadzeniem domu i sprawuje opiekę nad dzieckiem i z tego tytułu otrzymuje świadczenie rodzinne. Pozostaje na utrzymaniu męża, który prowadzi działalność gospodarczą w zakresie usług budowlanych i z tego tytułu uzyskuje dochód w wysokości 2.800 zł brutto miesięcznie. Pozwana nie ma oszczędności.

W tak ustalonym stanie faktycznym, Sąd uznał żądania zasądzenia zachowków za zasadne i nie podzielił podniesionego przez pozwane zarzutu z art. 5 k.c.

W pierwszej kolejności Sąd poddał analizie zasadność powyższego zarzutu i stwierdził, że ochrona praw najbliższej rodziny zmarłego należy do podstawowych założeń prawa spadkowego. Znajduje ona wyraz w wielu instytucjach uregulowanych w księdze czwartej kodeksu cywilnego, w tym też i w instytucji zachowku (art. 991-1011 k.c.). Zdaniem Sądu można zgodzić się z poglądem, że w sprawie o zachówek nie jest wyłączone obniżenie wysokości należnej z tego tytułu sumy na podstawie art. 5 k.c. (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r.. III CZP 18/81, OSNC 1981. nr 12. poz. 228, z glosą A. Szpunara, NP 1983, nr 2. s. 94). Zakres zastosowania powyższego przepisu powinien być jednak stosunkowo wąski, bowiem ocena sądu, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 k.c.), nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 215/03. PiP 2006. z. 6. s. 111, z glosą T. Justyńskiego).

W niniejszej sprawie Sąd uznał, że nie zachodzą okoliczności uzasadniające oddalenie powództwa jak też obniżenie wysokości zachowku. Jak wykazało postępowanie dowodowe małżeństwo powódki i W. S. (1) przez długi czas było zgodne, wspólnie dzieli obowiązki związane z założoną rodziną. Na skutek przebytego zawału serca W. S. (1) musiał zrezygnować z pracy zawodowej, co niewątpliwie było dla niego trudnym doświadczeniem, a w konsekwencji zaczęło prowadzić do konfliktów między małżonkami.

W. S. (1) nie umiał porozumieć się ze swoją żoną w tej nowej dla niego sytuacji i zaczął nadużywać alkoholu, a zrozumienia i akceptacji zaczął poszukiwać w związku pozamałżeńskim. W tym czasie poznał i związał się z matką pozwanych M. D. (1). Wszystkie te czynniki miały wpływ na rozpad rodziny S..

Konsekwencją eskalacji konfliktu małżonków było skazanie W. S. (1) przez Sąd Rejonowy w Jarocinie za przestępstwa z art. 207 § 1 k.k., art. 157 § 2 k.k., 288 § 1 k.k. i art. 178a § 1 k.k. Ostatecznie spadkodawca opuszczając żonę i syna zerwał z nimi wszelkie kontakty oraz pozostawił do spłacenia długi. Postanowił ułożyć sobie życie od nowa, tworząc nieformalny związek z M. D. (1).

Oceniając postawę spadkodawcy należy stwierdzić, że działał wbrew moralnemu obowiązkowi wspierania rodziny, do czego zobowiązał się zawierając związek małżeński z powódką, wybierając równocześnie tworzenie i pielęgnowanie więzi rodzinnych z konkubina i jej córkami. Spadkodawca przez wiele lat trwał w tym stanie nie podejmując działań zmierzających do rozwiązania swego małżeństwa przez rozwód. W tej sytuacji nie może dziwić występujące u powodów poczucie krzywdy i żalu do spadkodawcy. Również zachowanie powodów wobec pozwanych nie daje podstaw do oddalenia powództwa, gdyż strony nigdy nie utrzymywały i nadal nie utrzymują ze sobą żadnych kontaktów. Natomiast wzajemnie krytyka i niechęć stron do siebie wynika ze sprzecznych interesów oraz odmiennej oceny postawy spadkodawcy.

To wszystko prowadziło do nieuwzględnienia zarzutu pozwanych i uznania powództw o zachówek jako usprawiedliwione.

W rozpoznawanej sprawie uprawnionymi do zachowku, którzy byliby powołani do spadku po W. S. (1) z ustawy są powodowie T. S. (2) i T. S. (1) - jako małżonek spadkodawcy i syn spadkodawcy. Oboje nabyliby spadek po 1/2

części. Natomiast pozwane K. R. i M. M. (3) są zobowiązanymi do zapłaty zachowku, ponieważ jako spadkobiercy testamentowi nabyli spadek po W. S. (1) po połowie. Żadne z powodów nie otrzymało należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu.

Zarówno T. S. (2) jak i T. S. (1) są zdolni do pracy i każdy z nich prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu wyrobami tekstylnymi, dlatego zachówek każdego z nich wynosi połowę wartości udziału spadkowego, który by mu przypadął przy dziedziczeniu ustawowym, czyli w 1/4 części spadku po W. S. (1).

Jak ustalono w niniejszym postępowaniu w skład spadku po W. S. (1) wchodziły aktywa o łącznej wartości 251.417 zł i pasywa o łącznej wartości 55.761,94 zł. Zatem czysta wartość spadku po W. S. (1) stanowiąca substrat zachowku wynosi 195.655,06 zł (251.417 zł - 55.761,94 zł). Skoro wysokość zachowku należnego powodom stanowi po 1/2 udziału w substracie zachowku, to zachówek dla każdego z powodów wynosi 48.914 zł .

Zatem każda z pozwanych zobowiązana jest zapłacić na rzecz każdego z pozwanych po 1/2 należnego im zachowku, czyli kwotę po 24.457 zł.

Odnośnie wymagalności roszczenia o zachówek należy wskazać, iż żaden przepis k.c. odnoszący się do zachowku nie określa chwili kiedy roszczenie o zachówek staje się wymagalne. Również orzecznictwo nie jest jednoznaczne co do określenia chwili, w której roszczenie o zachówek staje się wymagalne.

Orzecznictwo wskazuje kilka momentów, w których roszczenie o zachówek staje się wymagalne, tj.:

1. chwila doręczenia zobowiązanemu wezwania do zapłaty zachowku (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2010 r.. II CSK 178/2010. Biuletyn SN 2012/11, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r. I CSK 433/2006, Lex Polonica nr 1909786. wyrok Sadu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2005 r. I CK 7/2005, Lex Polonica nr 1526282).
2. chwila określenia przez sąd wysokości zachowku według cen z daty orzekania o nim (wyrok Sadu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 listopada 1997 r. I ACa 690/97. I .ex Polonica nr (...)).
3. chwila stwierdzenia nabycia spadku (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2008 r. II CNP 35/2008. Lex Polonica nr 2299970), z chwilą ogłoszenia testamentu (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2000 r. IV CKN 58/2000. Lex Polonica nr 1633098).

W niniejszej sprawie Sąd przyjął jako podstawę rozstrzygnięcia co do odsetek od żądania głównego przeważające stanowisko zgodnie, z którym roszczenie o zachówek staje się wymagalne z chwilą doręczenia zobowiązanemu do jego zapłaty wezwania do zapłaty zachowku, ewentualnie pozwu o zachówek, odpowiednio do treści art. 455 k.c.

Jak wynika z materiału dowodowego sprawy doręczenie wezwań do zapłaty zachowku przez obie pozwane nastąpiło w dniu 20 kwietnia 2011 r. W tych wezwaniach powodowie zakreślili pozwanym I - miesięczny termin do zapłaty zachowku, czyli ich roszczenia stały się wymagalne w dniu 21 maja 2011 r. i od tej daty powodom przysługują odsetki ustawowe od żądanych kwot.

Na podstawie art. 320 k.p.c. Sąd odroczył termin płatności zasądzonych sum dostosowując je do terminów płatności ustalonych w postępowaniach I Ns 406/11 i I Ns 407/11 Sądu Rejonowego w Jarocinie i przy uwzględnieniu aktualnej sytuacji finansowej stron. O kosztach sądowych Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c..

Wyrok został zaskarżony apelacją przez pozwane, częściowo a mianowicie :

1. w p. 1.1 - w tej części, w której sąd zasądził od pozwanych na rzecz powoda T. S. (1) odsetki ustawowe od kwot po 24.457 zł za okres od dnia 21.5.2011 r. do dnia 10.9.2013 r.,
2. w p. II.1 - w tej części, w której sąd zasądził od pozwanych na rzecz powódki T. S. (2) odsetki ustawowe od kwot po 24.457 zł za okres od dnia

21.5.2011 r., i nie odroczył terminu spełnienia tych świadczeń na okres 6 m-cy.

Pozwane zarzuciły:

1. naruszenie prawa materialnego - art. 481 § 1 kc i art. 455 kc - przez ich niewłaściwe zastosowanie, polegające na zasądzeniu na rzecz powoda T. S. (1) odsetek ustawowych od dnia 21.5.2011 r. do dnia 10.9.2013 r., a na rzecz powódki T. S. (2) odsetek ustawowych od dnia 21.5.2011 r., zamiast odsetek od następnego dnia po upływie 6-miesięcznego terminu do zapłaty, do dnia zapłaty,
2. naruszenie prawa procesowego - art. 320 kpc, polegające na niezastosowaniu tego przepisu i nie odroczeniu terminu zapłaty kwot zasądzonych w p. II. 1 wyroku na okres 6 miesięcy.

Podnosząc w/w zarzuty pozwane wniosły o :

1. zmianę zaskarżonego wyroku :

a) w punkcie 1.1 przez uchylenie obowiązku zapłaty przez pozwane na rzecz powoda T. S. (1) odsetek ustawowych od zasądzonych kwot za okres od dnia 21.5.2011 r. do dnia 10.9.2013 r.,

b) w punkcie II. 1

- przez uchylenie obowiązku zapłaty przez pozwane na rzecz powódki T. S. (2) odsetek ustawowych od zasądzonych kwot za okres od dnia 21.5.2011 r.,

- oraz odroczenie terminu zapłaty tych kwot na okres 6 miesięcy od daty uprawomocnienia orzeczenia, z odsetkami ustawowymi po upływie tego okresu w przypadku uchybienia wskazanemu terminowi płatności,

2. zasądzenie od powoda T. S. (1) na rzecz pozwanej K. R. kosztów procesu przed sądem II instancji, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych,

3. zasądzenie od powoda T. S. (1) na rzecz pozwanej M. M. (1) kosztów procesu przed sądem II instancji, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych,

4. zasądzenie od powódki T. S. (2) na rzecz pozwanej K. R. kosztów procesu przed sądem II instancji, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych,

5. zasądzenie od powódki T. S. (2) na rzecz pozwanej M. M. (1) kosztów procesu przed sądem II instancji, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych,

lub - ewentualnie -

6. uchylenie zaskarżonego wyroku w punkcie 1.1 i II.1 i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Okręgowemu w Kaliszu do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja pozwanych jest częściowo zasadna.

Na wstępie prowadzonych rozważań podnieść należy, że ustawodawca nie uregulował kwestii wymagalności zachowku, a orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych nie jest jednolite. W konsekwencji występują duże rozbieżności w orzekaniu o terminie płatności odsetek, a każda koncepcja znajduje oparcie w publikowanych orzeczeniach na co trafnie wskazywał Sąd Okręgowy oraz strony w apelacji, odpowiedzi na apelację i piśmie z dnia 25 kwietnia 2014 roku.

Dokładniejszego rozważenia wymagają dwa przeciwstawne stanowiska dotyczące określenia wymagalności świadczenia z tytułu zachowku. Pierwsze z nich wskazuje, że roszczenie o zachówek jest roszczeniem bezterminowym i jego wymagalność należy ustalić w oparciu o regułę z art. 455 k.c. Zatem dopóki dłużnik nie zostanie wezwany do spełnienia świadczenia, dopóty obowiązek zapłaty kwoty pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku nie aktualizuje się. Odsetki ustawowe za opóźnienie należą się dopiero od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku.

Drugie natomiast stanowisko podkreśla, że skoro ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu o zachówek, to odsetki od tak ustalonego świadczenia pieniężnego powinny być naliczane dopiero od daty wyrokowania w sprawie, skoro dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę - tak ustalonej kwoty - stało się wymagalne (uchwała SN z 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, OSNC 1985/10/147 , wyroku SN z 25.05.2005 r., I CK 765/04, Lex 180835).

To drugie stanowisko znajduje oparcie w elastycznej formule przepisu art. 363 § 2 k.c. dotyczącego odpowiedzialności odszkodowawczej. Na tle tego przepisu przyjmuje się, że zasądzenie odszkodowania według cen z daty wyrokowania może uzasadniać przyznanie odsetek dopiero od tej daty (patrz też wyrok SN z 10 lutego 2000 r., II CKN 725/98, OSNC 2000, nr 9, poz. 158). Taki pogląd wyraził również Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w dwóch wyrokach:

z dnia 2 marca 2012 r. w sprawie I ACa.110/12 stwierdzając: "Ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu z tytułu zachowku (por. uchwała SN z 26.03.1985 r., III CZP 75/84, OSNC 1985/10/147, Lex nr 3078, wyrok SN z 25.05.2005 r., I CK 765/04, Lex nr 180835). Dlatego też odsetki od ustalonego według cen na chwilę orzekania zachowku, powinny być naliczone dopiero od daty wyrokowania w sprawie, skoro dopiero z tym momentem roszczenie o zapłatę tak ustalonej przez Sąd I instancji kwoty, stało się wymagalne. Odsetki za opóźnienie spełnienia świadczenia należą się od dnia ustalenia przez sąd jego wysokości z uwzględnieniem cen z daty orzekania. Jeżeli więc wysokość należnego świadczenia uwzględnia wszystkie niekorzystne dla wierzyciela zmiany siły nabywczej pieniądza, które nastąpiły od powstania zdarzenia wywołującego obowiązek jego spełnienia, to dopiero wówczas przyznanie odsetek za opóźnienie, od tej późniejszej daty - jak w rozpoznawanej sprawie - od daty wyrokowania, a nie doręczenia pozwanemu odpisu pozwu, jest w pełni uzasadnione (patrz wyrok SN z 9.05.2008 r., (...), Lex nr 424385).

z dnia 6 listopada 2012 roku sygn. I ACa 1105/12, w którym stwierdził, że przy zasądzeniu zachowku według cen z chwili orzekania wraz z odsetkami za opóźnienie od chwili wcześniejszej, wysokość zachowku może być częściowo zawyżona, bowiem zarówno aktualna cena, jak i odsetki za opóźnienie zawierają w sobie inflację. Aby uniknąć istotnego zawyżenia wielkości roszczenia, czyli nadmiernego uprzywilejowania uprawnionego z pokrzywdzeniem spadkobiorcy, zasadą winno być przyznanie odsetek od daty wyrokowania o zachówek. Nie wyłącza to jednak w konkretnym przypadku i przy szczególnych okolicznościach przyjęcie cen z innej chwili i liczenie odsetek od tak ustalonej wymagalności.

Sąd Apelacyjny w Łodzi w składzie orzekającym w niniejszej sprawie dzieląc powyższe poglądy wskazuje dodatkowo, że należy uznać za niezbędne zachowanie wewnętrznej spójności pomiędzy ustaleniem wysokości należnego zachowku, a przyjętym terminem jego wymagalności. W konsekwencji data, od której zasądzone są odsetki, winna być skorelowana z datą, na którą ustalono wartość składników majątku spadkowego. Jeżeli składniki majątku spadkowego były wyceniane według stanu z dnia otwarcia spadku i aktualnych cen, to zasądzenie odsetek od daty wezwania do zapłaty nie ma uzasadnienia.

Sąd Okręgowy dokonywał ustalenia wartości składników majątku spadkowego w oparciu o opinie biegłych. I tak:

1. wartość udziału wynoszącego 1/2 część w nieruchomości położonej w J. przy ul. (...) na zgodny wniosek stron (k-199) została ustalona na kwotę 170.650 zł, w oparciu o opinię biegłej B. K. wydaną 5 maja 2012 roku w sprawie Ns 406/11 Sądu Rejonowego w Jarocinie, przy czym transakcje nieruchomości wziętych do porównań pochodziły z lutego, kwietnia i lipca 2011 roku;

2. wartość udziału wynoszącego 1/6 część w lokalu mieszkalnym nr (...) w budynku mieszkalnym wielorodzinnym położonym przy ul. (...) została ustalona na zgodny wniosek stron (k- 199) na kwotę 20.800 zł, w oparciu o opinię biegłej B. K., wydaną 27.04.2012 roku w sprawie I Ns 406/11, Sądu Rejonowego w Jarocinie, przy czym transakcje nieruchomości wziętych do porównań pochodziły z marca, maja, czerwca, lipca, sierpnia, września, października i grudnia 2011 roku;
3. wartość udziału wynoszącego 1/6 część w lokalu garażowym położonym w J. przy ul. (...) i ul. (...) na gruncie Skarbu Państwa oddanym w użytkowanie wieczyste, została ustalona na zgodny wniosek stron (k- 199) na kwotę 1.767 zł, w oparciu o opinię biegłej B. K., wydaną 27.04.2012 roku w sprawie I Ns 406/11, Sądu Rejonowego w Jarocinie, przy czym transakcje nieruchomości wziętych do porównań pochodziły ze stycznia, marca, lipca i listopada 2011 roku;
4. wartość nieruchomości o obszarze 0.05.00 ha położonej w miejscowości K. gmina O., została ustalona na kwotę 32.000 zł (bez przyczepy campingowej) według wyceny biegłego Z. B. dokonanej 1 marca 2013 roku w oparciu o transakcje z okresu między kwietniem 2011 a sierpniem 2012 roku;
5. wartość samochodu osobowego marki P. (...) o nr rej. (...) została ustalona na 23.200 zł przy czym wycena dokonywana była wg cen aktualnych –kwiecień 2013 roku i stanu z daty otwarcia spadku;
6. udział wynoszący 1/2 części w prawie własności samochodu osobowego marki O. (...) o nr rej. (...) o wartości 3.000 zł, przy czym wycena dokonywana była wg cen aktualnych 04 -2013 roku i stanu z daty otwarcia spadku.

Ustalenia wartości majątku spadkowego na datę orzekania wykluczyło zdaniem Sądu Apelacyjnego zasadność ustalenia w wyroku daty płatności odsetek od upływu terminu wyznaczonego w przedsądowym wezwaniu do zapłaty czyli na dzień 21 maja 2011 roku. Wyceny dokonywane przez Sąd Okręgowy w toku niniejszego postępowania były dokonywane zgodnie z postanowieniem Sądu według cen aktualnych – czyli z I połowy 2013 roku, a wykorzystanie opinii wydanych w sprawie I Ns 406/11 nastąpiło na zgodny wniosek stron. Zauważyć też należy, że przy wycenie nieruchomości biegli opierali się na cenach z transakcji dokonywanych po dniu 21 maja 2011 roku. Te okoliczności sprawiają, że doszło do sytuacji opisywanej przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w przytoczonym wyżej orzeczeniu z dnia 6 listopada 2012 roku sygn. I ACa 1105/12.

Zaistnienie takiego stanu rzeczy nie może być aprobowane i z tych względów za zasadny Sąd Apelacyjny uznał pierwszy zarzut apelacyjny koncentrujący się na bezzasadności zasądzenia odsetek ustawowych od zachowku należnego każdemu z powodów za okres poprzedzający datę wydana wyroku.

Natomiast nie jest zasadny zarzut niezastosowania przepisu art. 320 k.p.c., które miałyby polegać na zaniechaniu odroczenia zapłaty zachowku należnego T. S. (2) o 6 miesięcy. Jak wynika z treści art. 320 k.p.c. w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może w wyroku rozłożyć na raty zasądzone świadczenie, a w sprawach o wydanie nieruchomości lub o opróżnienie pomieszczenia - wyznaczyć odpowiedni termin do spełnienia tego świadczenia. Przytoczony przepis - jak podaje się w Komentarzu do kodeksu postępowania cywilnego pod red. E. Marszałkowskiej – K. - przewiduje jedną z zasad orzekania zwaną "moratorium sędziego". Jej zastosowanie pozwala na oznaczenie sposobu spełnienia świadczenia w sposób odmienny niż to wynika z odpowiednich przepisów prawa materialnego. Jedynym kryterium zastosowania rozważanej zasady przez sąd orzekający jest ustalenie istnienia w danej sprawie "wypadku szczególnie uzasadnionego". Przyjmuje się, że okoliczności, które uzasadniają wyjątkowość danej sytuacji mogą wynikać z szeroko rozumianego stanu majątkowego i rodzinnego pozwanego. "Moratorium sędziego" może przybrać postać rozłożenia na raty świadczenia pieniężnego oraz odroczenia wydania nieruchomości lub opróżnienia pomieszczenia

Literalna wykładnia powyższego przepisu, jak i treść przytoczonego komentarza wskazują, że odroczenie terminu spełnienia świadczenia zostało przez ustawodawcę ograniczone do spraw o wydanie nieruchomości lub o opróżnienie

pomieszczenia. W sprawach o zapłatę ustawodawca przewidział możliwość rozłożenia świadczenia na raty. Nie można też się zgodzić z argumentacją o potrzebie dostosowania zasądzonych sum do terminów płatności ustalonych w sprawach I Ns 406/11 i I Ns 407/11 Sądu Rejonowego w Jarocinie. Każda z tych spraw miała własny bieg, a określenie terminu płatności po pewnym okresie od daty uprawomocnienia się orzeczenia, nie daje możliwości przewidzenia, kiedy ten moment nastąpi. W tym stanie rzeczy zarzut apelacyjny dotyczący niezastosowania przepisu art. 320 k.p.c., które miałyby polegać na zaniechaniu odroczenia zapłaty zachowku należnego T. S. (2) o 6 miesięcy należało uznać za bezzasadny.

Mając powyższe na uwadze Sąd uwzględnił apelację pozwanych w całości wobec T. S. (1) i na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił w pkt I. 1. wyrok w zaskarżonej części oraz na podstawie art. 98 orzekł o kosztach postępowania. Jeśli zaś chodzi o apelację dotyczącą zachowku zasądzonego na rzecz T. S. (2), to uległa ona uwzględnieniu jedynie w części dotyczącej terminu naliczania odsetek i w tym zakresie na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. wyrok w pkt. II. 1 został zmieniony, a w pozostałej części apelacja podlegała oddaleniu art. 385 k.p.c. Wobec częściowego uwzględnienia apelacji koszty postępowania apelacyjnego na podstawie art. 100 k.p.c. zostały zniesione.